

Bárdi Nándor: Kisebbségtörténet. A romániai magyar kisebbség oktatásügye és művelődésügyi helyzete 1919-40-ig (Bilea után)

1989. március 16.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27007>

Hangfájl: 058_059.mp3

Átirat

[00:00:01](#)

[...] A Magyar kisebbségi iskola ügye a két világháború között '18-tól 1940-ig hát ez a forrásokról. Az ember azért meglepődik, amikor látja, hogy ebben az időszakban mennyit foglalkoztak az iskolaüggyel. Tényleg ennek van szinte a legnagyobb irodalma a két világháború között, a román, romániai magyar kisebbség történetében van egy nagyon alapos munka, Kornis Gyula által szerkesztett *Az elszakított magyarság közoktatásügye*¹. Ez egy nagy kötet és az összes határon túli magyar kisebbségre megjelentek dolgok.

[00:00:38](#)

Akkor van egy nagyon jó dokumentum anyag, ami '29-ig terjed, tehát '18-tól '29-ig Balázs Andrásnak az *Adatok a magyar kisebbség iskola védelmi küzdelmeihez*². Minden olyan petíció, memorandum, amelyet a magyar egyházak, illetve a magyar szövetség, illetve az országos magyar párt küld a királynak, kormányszatnak részletesen benne van és magyarázó szöveggel.

[00:01:05](#)

Akkor van egy, hát többé-kevésbé átfogó munka az első tíz évről. Ezt a Barabás Endre írta meg, ő egy ilyen, az egyik ilyen szakértője a kérdésnek rengeteg apró szikra van, a másik pedig a Gács Kelemennek. Ez egy unitárius középiskolai tanár volt Kolozsváron. *Erdélyi magyar közoktatás ügye*, ami a Budapesti Szemlében jelent meg. Ez a legnagyobb tanulmánya, de vannak rengeteg apró kis publikációja, amiből azért sokat lehet profitálni.

[00:01:35](#)

Na, most a folyóiratok is rendszeresen foglalkoztak vele. Hát a legtöbbet a Magyar Kisebbség³ foglalkozott ezzel ez a kisebbség tehát, aminek az volt a módszere, hogyha anno volt valami iskola kapcsolatos panasz, egyből összehasonlította a monarchiabeli helyzettel ezeket a

¹ Barabás Endre, Berkes József, Csuppay Lajos, Jancsó Benedek, Kornis Gyula, Pechány Adolf: *Az elszakított magyarság közoktatásügye*. Budapest, Magyar Paedagógiai Társaság, 1927. <https://real-eod.mtak.hu/8682/>

² Balázs András: *Adatok az erdélyi kisebbségek iskolavédelmi küzdelmeihez : 1919-1929*. Cluj-Kolozsvár : Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, 1929. <https://mek.oszk.hu/08300/08350>

³ Magyar Kisebbség 1922-2018. Arcanum Újságok: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/MagyarKisebbsseg/>

dolgokat. És ugye persze, hogy mindig a kisebbségek javára dőltek el a dolgok. A másik pedig külön a Magyar Kisebbség volt egy külön melléklete, az *Iskola védelem*, ahol elsősorban apró ügyeket, tehát olyanokat, hogy mit tudom én, például volt egy ilyen eset, hogy, Csíkszentdomokoson az óvodában román óvónőt alkalmaztak – hát erről majd részletesebben lesz szó – és ugye a gyerekek még nem tudtak természetesen, mert a falu 100-98%-a magyar volt.

[00:02:26](#)

A gyerekek nem tudtak románul, és nem engedték ki a gyerekeket pisilni csak akkor, hogyha románul kérték, és hát ezen aztán tényleg elverték a port meg különböző ilyen iskola rendelkezések, amikor majd szó lesz. Például a szünetben nem lehet a gyerekeknek beszélni, és aki beszélt magyarul elemi iskolában szünetben annak a nyakába egy ilyen szégyent táblát akasztottak. Mindig ilyen, tehát és ehhez hasonló recessziós dolgokat tárgyaltak ki. De volt egy nagyon érdekes folyóirat ez az Erdélyi Iskola, aminek a szerkesztője volt a Márton Áron, a későbbi püspök, ami egy ilyen katolikus vonalról, katolikus felekezeti iskolának próbált egy ilyen didaktikai útmutatást adni, mert Magyarországról kevés ilyen lap érkezett be. És érdekes, hogy a katolikus egyháznál abban az időben a Márton Áron volt ennek az Erdélyi iskola lapnak az egyik szerkesztője.

[00:03:17](#)

És a Jakab Antal a mai a gyulafehérvári püspök – aki még él, 83 éves, azt hiszem, vagy valahogy így – az volt, az ilyen egyháztörténeti adatoknak a feldolgozója, és rendszeresen ebből publikált. Tehát, őket, a Maját Gusztáv püspök, az akkori gyulafehérvári püspök eleve ezekre a szerepekre előkészítette, és egy nagyon komoly társadalmi kapcsolatokat alakítottak ki, tehát például az utolsó élő nagy öreg, ez a Jakab Antal, gyulafehérvári püspök, aki valószínűleg most fog lemondani júliusban, és hát az ő életéhez hozzátették, hogy 13 és fél évet ült olombányában, és hát kicsit megtört ember és hát kicsit hozzá tartozik.

[00:03:58](#)

Most egy hivatalos lap volt a Néptanítók lapja, ami magyarul is megjelent. Ennek volt egy román változata, a magyar változat, ez a monarchiában maradt fent, monarchiában is végig a Néptanítók lapjának volt egy román változata. Most végül is a román szerkesztőség vette át a publikációt, de minden majdhogynem maradt a régiben. Tehát, ez egy ilyen didaktikai eligazító lap volt. Bár majd később lesz arról szó, hogy túl sok önállóság nem volt az iskolában.

[00:04:25](#)

Na, most miről is szeretnék beszélni? Először azt néznénk meg, hogy körülbelül milyen adottságokkal indult az Erdélyi Iskola. Úgy erdélyi részről, úgy román részről. Aztán megnéznénk azt, hogy hogyan alakult ez az oktatás az idők során. Tehát a '20-as évektől egészen a '30-as évekig, mert van ennek egy olyan sajátossága, hogy a '28-30-ra beáll egy

stabilitás az iskolarendszerben is és a '30-as években már igazából nem az iskola fő gond [...], hanem a nyelvhasználat, a gazdasági problémák. Tehát akkor már ez a struktúra megszilárdul.

[00:05:01](#)

Utána nézzük azt meg, hogy milyen társadalmi változásokkal járt ez az egész iskolaügy. Tehát az iskola hogyan befolyásolta a romániai magyar nemzeti kisebbség helyzetét, vagy a társadalmi berendezkedését, társadalmi struktúráját, hogy így mondjam. És utána pedig néhány szót ejtenék arról, hogy a magyar politikai szervezetek milyen próbálkozásokat tettek annak az érdekében, hogy mégse így alapján az iskolaügy, majd ahogy látni fogjuk, ahogyan alakul.

[00:05:32](#)

Hát azt hiszem, nem kell ecsetelnem, hogy Erdélynek a monarchiában egy fejlett iskola politikája volt. Egy különböző típusú iskolák voltak, és ez fontos. Voltak az egyházi iskolák, a községi iskolák, magániskolák és állami iskolák. Állami iskolák végül is csak 1873-tól kezdenek teret nyerni, és az egyházi iskolák önkormányzata ez egy teljesen speciális helyzet Erdélyben. Az állami iskolák vagy az egyházi iskolák teljesen az állami iskolákkal egyenrangúak. Ez azt is jelenti, hogy a görögkatolikus és a görögkeleti egyháznak vannak román iskolái és a román nemzetiségűek oktatását végül is ők látják el. Csakhogy, a magyar állam ezért nekik egyházi segítyt ad, vagy állami segítyt ad az egyháznak, mégpedig azt kifizeti, amit a magyar államnak a monarchiában ezekre az iskolákra kellett volna költeni, hogyha ezek állami iskolák lettek volna. Na, most ez később ugye nagy Romániában nem fog folytatódni. Majd arról is szó lesz, hogy miért nem.

[00:06:33](#)

Na, most hát ezek a román iskolák is nagyfokú önállóságot élveztek. Olybá, hogy az 1913-as népszámlálás alatt kiderül, hogy az erdélyi román lakosságnak egy olyan 10-13%-a tud magyarul. Tehát ennyire volt elnyomórító ez az iskolapolitika, és hát az Apponyi-féle törvény az ugye a köztudatban úgy néz ki, mint egy nagyon erős magyarosított törvény lenne, de ott Apponyi csak azt helyezi kilátásba, hogy azt tehát ugye egyrészt, hogy a magyar tannyelv egyáltalán tanítsák ezekben a román iskolákban ez lenne az egyik dolog, de nem kényszerítik rá az iskolákra.

[00:07:11](#)

Másrészt, pedig az állami segítyt attól teszi függővé, és ezzel a deklarálva 1907-es és más rendeletekben, hogy öt tantárgynak a tanterve az igazodjon az állami tantervhez. Tehát ez sem magyarul kell tanítani, az öt tantárgyat, hanem csak a tantervnek kell vagy igazodnia a magyarországi tantervekhez.

[00:07:33](#)

Na, most Erdélyben a közfoglalással szemben nem beszéltünk egy elég, egy erős elmagyarosodásról. Elmagyarosodás tapasztalható a nem román etnikum tekintetében. Tehát a szlovákoknál meg a szászoknál, de a románok azok igazából nem igazán magyarosodtak, csak némely városokba, de az nagyon kis. Sokkal inkább érdekes az, hogy végeztek vizsgálatokat még a század elején különböző lelkészek és tanfelügyelők Beszterce-Naszód megyében is lementek a nagyszülőikig és kiderült, hogy, például a Földes Józsefnek van egy ilyen vizsgálata, 26 falut megvizsgált, ahol a lakosságnak a 40%-a elrománosodott magyar volt a következő oknál fogva. A 1848, nem tudom, hogy volt-e már a '48-as szabadságharc utáni földosztásról.

[00:08:24](#)

Jó, hát ott van egy olyan szituáció, aki nem volt itt, hogy '48-ban, amikor ugye elérik a jobbagyfelszabadítást, akkor paradox módon az ennek a megvalósítására bankrendszerben kerül sor. Amely során, ugye hát a földosztásban résztvevő bizottságok erősen kedveznek a román etnikumnak, tehát bizonyos birtokperekben a románok javára döntenek, plusz a román pópáknak sikerül abban az időszakban bizonyos privilégiumokat elérni földbérlettel kapcsolatban, és nagyon sokan inkább vállalják a vallásvesztést is, és ugye a nyelvvesztést is épp ezért az ebben a kérdésben. És a magyarok ugye nem tudnak lépni, mert ugye a magyar politikai érdekképviselő az a nagybirtokhoz kapcsolódik Erdélyben, és hát egyszerűen nem tud önmaga ellen lépni.

[00:09:13](#)

Na, most az iskolásodásra és néhány számadatot. Kár, hogy nincs itt tábla, mert így elég unalmas ezt érzékeltetni, inkább csak az arányok, amik fontosak, hogy volt Romániában vagy Erdélyben 1913-ban 1369 állami elemi iskola, amiben a tanítás magyarul folyt, 476 községi, elemi iskola szintjén, ebből volt egy 165, tehát majdnem fele román tannyelvű. Akkor létezett 1119 görögkatolikus iskola, 1536 görögkeleti elemi iskola. Ez összesen 2600 valahány iskola, ami román nyelvű volt.

[00:10:02](#)

Na, most érdekes az, hogyha megnézzük összevetve az összes egyházi iskolát és az összes állami iskolát. Összesen Erdélyben 5899 elemi iskola volt. Ez azt jelentette, hogy 7 éves kortól 11 éves korig, illetve hát volt utána egy 3 éves kiegészítő, hát az már nem ehhez számít. Tehát összesen 5899 elemi iskola volt, és ebből 2655 volt, tehát majdnem fele volt román nyelvű. A román tanköteleseknek 60%-a járt egyáltalán iskolába, és a román tankötelesek összesen csak 22%-a kényszerült arra, hogy magyar iskolába járjon. Nem hogy '18 után ez az arány sokkal rosszabb lesz, mert a magyaroknak 54-56%-a kényszerül arra, hogy román iskolába járjon, és hát sokkal súlyosabb föltételek mellett.

[00:10:57](#)

Na, most azt kell még tudni erről az iskolarendszerről, hogy itt fejlett inspektor rendszer volt, ami azt jelentette, hogy voltak tankerületek és volt egy-egy inspektor. Ez egy öregúr volt egy öreg tanfelügyelő, aki előre bejelentette hónapokkal előtte, hogy X napon érkezik majd látogatni és eltöltött 3-4 napot egy iskolában és utána tartottak egy értekezletet és egy vacsorát természetesen, ahol a tanári karral megbeszéljük a legfontosabb problémákat és ő utána csinált egy jegyzőkönyvet.

[00:11:21](#)

Na, most az román világban ugye megváltozott, mert a látogatások teljesen ilyen hivatalos jellegű és bejelentés nélküliek voltak és a jegyzőkönyv meg általában egy oldalra terjedtek ki és abból állt, hogy a magyar tanári karnak az irredentizmusát festette le. És, hát ugye itt egy nagyfokú, tehát azt kell tudni erről az egész erdélyi iskoláztatásról, hogy ezek az egyházak, tehát a római katolikus és a református, ezek a tanító egyházak elsősorban és a nagy ortodox egyházak, tehát, Romániában azok nem tanításra specializálódott egyházak, vagy nincs egy ilyen funkciójuk. És a katolikus, illetve a református egyház egy nagyon komoly önkormányzati rendszert alakított ki a kollégiumokkal, a gazdasági iskolákkal, a szakképzéssel, a tanítóképzőkkel, amelyek tényleg autonóm módon működtek Erdélyben.

[00:12:14](#)

Na, most Romániában egy kicsit más volt a helyzet. Romániában a 19. század elején körülbelül a lakosságnak 25-30%-a tudott írni, olvasni, aztán a századforduló tehát 1912-13-ban eljutottak odáig, hogy a lakosságnak a 80%-a tud írni, olvasni, és ez elsősorban egy Spiru Haret nevű figurának köszönhető, aki a 19. század vége felé komoly oktatási reformokat léptetett életbe. Ugye Románia történetéről nem kell külön beszélni, hogy 1829-ben volt egy ilyen fordulópon, amikor orosz csapatok megszállják Romániát, hát Moldovát és Havasalföldet is kiadják a [...] szabályzatot, ami bizonyosan a birtokreformmal is jár, vagy a birtokok egyáltalán fölmérésével, oktatás politikával és bizonyos belső demokratizálása, hát a vajdaságot ahhoz képest, meg a [...] képest.

[00:13:16](#)

Most először az elemi iskolákról. Ez a Spiru Haret 1851-ben született. Egy matematikus volt, aki Németországban és Franciaországban végzett és Bukarestben tanított matematikát. Majd 1884-ben, amikor Sturdza Demeter, Dimitrie Sturdza, a miniszterelnök, fölkerik arra, hogy végezzen egy ilyen körutat, körbejárja Romániát és ír erről egy óriási jelentést, és amikor ez a Dimitrie Sturdza lesz 1890-es években, 1896-ban a miniszterelnök fölkerlte ezt a Spiru Haretet, hogy akkor csinálj egy erős oktatási reformot.

[00:13:56](#)

A Spiru Haret elképzelésnek a lényege a következő: erős személyi állományt kell kifejleszteni az oktatásban, ezért egy Școala Normală Superioară nevű szervezetet hoz létre, ami – francia mintára hozza létre ezt a szervezetet – és így a Száva kolostorban működik Bukarestben. Csak hát az lesz a gond az egészből, hogy végeznek ott az emberek és nem lehet, nem mennek tanítani, hanem újságírók lesznek, és egy ilyenek a bulvár irodalomnak a kiszolgálói. De ettől függetlenül az 1890-es évekre sikerült egy erős tanítóképzés kialakítania. És '14-15-re a 4 és fél milliós lakosságnak 5344 elemi iskolája lesz. Egy hasonló adat Erdélyben 5 millió 300 ezer embernek körülbelül 5800 elemi iskolája van, tehát a viszonyokat látjuk.

[00:15:05](#)

Na, most az elemi iskoláknál tudni kell azonban, hogy hiába kötelezzék a gyerekeket az iskolába járást, nagyon kevesen tesznek végleges vizsgát. Tehát a Román Királyságban, ugye ő a lakosság körül... tehát a gyerekek, az iskolaköteles gyerekeknek az 50-60%-a jár el suliba, de az eljáróknak csak 9%-a az, aki végleges vizsgát is tesz.

[00:15:29](#)

Most a középfokú oktatásban van egy érdekes szituáció, hogy maguk a román belső erők fojtják meg a közoktatásnak a reformját azért, mert az ottani bojár középosztály és a felső rétegek a francia művelődésre specializálódtak, hogy úgy mondjam, tényleg ezeket a mintákat követi. Miközben a polgárosodás azt követeli meg, hogy román nyelvű középiskolákat hozzanak létre, és hát ezt mindvégig nem engedik ezek a rétegek és csak a tizen... vagy a 20. század elején sikerül majd ilyen átütő reformálják rendelet törvényen keresztül megoldani.

[00:16:09](#)

A századfordulón hoznak egy középiskolai reformot, aminek az a lényege, hogy 8 éves a középiskola, hármas tagozódása van: lehet klasszikus-, modern- és reáltagozatra jelentkezni és nyolcadikban érettségit kell tenni. És itt is nagyon fontos a tanároknak a szerepe: csak egyetemi végzettséggel taníthat valaki. Ez előtte nem volt így Romániában, mert például valaki elvégzett két évet az egyetemen meg elvégzett egy ilyen kis teológiai szemináriumot, és utána nyugodtan elmehetett tanítani. Van is erre egy ilyen mondás, egy román mondás, hogy professzor négy elemivel. Ez még a mai napig is szokták mondogatni, az ilyen kulturálatlan hivatalnokokra. Nagyon bőkezű fizetés jellemezte ezeket a középiskolai tanári kart és nagyon alacsony óraszám. Hát a normál fizetés az 12 óráért járt 360 lej, tehát tizen..., heti 12 óráért kapott 360 lejt, és hogyha 24 órát teljesített egy héten, akkor ennek pont a dupláját kapta. Ez akkoriban egy nagyon nagy összeg volt. Tehát ez egy olyan, mint egy jó középbirtokosnak a jövedelmével ért fel ez a középiskolai tanári státusz.

[00:17:17](#)

Most '11-ben, 40 középiskola volt Romániában. Hát ez ugye kicsinek tűnik és ugye ezen a mi revizionista és irredenta, nacionalista tudományosságunk szokott is élvezkedni. Épp azért, mert valamiről elfelejtkeznek, hogy Romániában emellett körülbelül 500 magániskola volt, és ez nagyon fontos, mert ez később ez lesz majd hatással az egész erdélyi iskolaügyre.

[00:17:44](#)

Ezeket a magániskolákat 1896-ban helyezték állami felügyelet alá. Milyen típusai voltak ezeknek? Voltak a magán nevelő intézetek, ahol egyszerűen a francia kultúrára tanították a gyerekeket, idegen nyelvek elsajátítására. Volt, a másik típusú, ahol idegen gyermekeket, tehát idegen országok állampolgárainak gyermekeit oktatták. Itt nem alkalmaztak állami tantervet. Léteztek katolikus és protestáns magyar iskolák, Bukarestben volt 2-3 ilyen iskola, illetve a Szent László Társaságnak volt egy ilyen missziós iskolarendszere, ez 5-6 iskolából állt Bákó környékén, amit aztán a '18 után meg is szüntettek, ezek a Csángóföldön voltak iskolák. Illetve, léteztek zsidó iskolák, ahol franciául és németül folyt az oktatás. És hát, egy ilyen sztori hogy elmegy a tanfelügyelő oda látogatni és megkérdezi franciául, hogy mi az Önök hazája és egyszerűen nem, vagy nem, románul megkérdezi a hallgatókat, hogy mi az Önök hazája és nem értik a hallgatót és megkérdezi franciául tőlük és mondják, válaszolnak neki, hogy Palesztina. Mindez történt Bukarestben. És ezek után ezt az iskolát be is zárták aztán.

[00:18:59](#)

Na, most ez a Spiru Haret megpróbálta ezeket a magániskolákat valahogy az állami ellenőrzés efölött kifejleszteni, csak hogy az állami iskoláknak nagyon sok tulajdonosa külföldi állampolgár volt, aki az érdekeit tudta érvényesíteni kormányzati szinten. És egy törvényt, ez a Haret nem tudott keresztül hajtani, hanem rendeletekkel próbálta szabályozni a magániskolákat. Mégpedig két típusra osztották a magániskolákat. A magániskoláknak egy típusa lett az, amelyek állami tanterveket elfogadták és a román tannyelvű, tehát románul tanítanak, és az állami tantervvel. A tanároknak az állami iskolákban elfogadott fizetést kell fizetni. Az év végi vizsgákat pedig úgy oldják meg, hogy az iskolához kiszáll egy miniszter által kijelölt biztos egy más iskolából, és ő vizsgálhatja le, és a román nemzetiségi csak ilyen magániskolákba járhattak. Na, most másik típusú magániskola azokra vonatkozott, akik saját országuk tantervei szerint tanultak, azonban itt is kötelező volt a román nyelvet, irodalmat, történelmet, Románia földrajzát és a román alkotmányt románul tanítani. Na, most a román nyelvet csak román születésű egyén taníthattam és csak a miniszter által engedélyezett tanárok taníthattak ezekben az iskolákban. Na, most ez azért fontos, mert ez a magán oktatási rendszabályokat fogják majd később, a magyar egyházi iskolákra alkalmazni Erdélyben 1925-ben.

[00:20:41](#)

Az utóbbi típusú iskoláknak, ahol nem állami tanterv szerint tanítanak ott a nyilvánossági jogot nem engedélyezték. Ez a nyilvánossági jog azt jelenti, hogy az ott kapott bizonyítvánnyal tovább tanulhasson az ember az egyetemen, hanem amikor elvégezné az ember ezt az iskolát,

akkor utána állami iskolában lehetett magán vizsgát tenni, és úgy mehetett egyetemre. Na, most ettől Romániának két egyeteme volt, mind a kettőt 1864-ben hozták létre. Az egyik Bukarestben a [...]. Na, most a [...], az abszolút nem volt felszerelve.

[00:21:13](#)

A bukaresti egy ilyen 3-4 ezer embert foglalkoztatott, és ez egy ilyen nagyobb egyetem volt. Európa egyik legnagyobb egyeteme volt a párizsi után. Na, és itt van, hogy Romániának nemcsak két egyeteme volt, hanem valójában három. Ez pedig a párizsi egyetemen, a Sorbonne valójában. Csak egyetlen egy adatot mondok nektek, hogy '22-23-ban Magyarországon a Klebelsberg rendszerbe ujjonganak, tele vannak az újságok, hogy mennyi ösztöndíjas út volt Párizsba, összesen 10. Ugyanekkor a románoknak 265 ösztöndíjasuk van, állami ösztöndíjasuk van Párizsban.

[00:21:50](#)

Tehát most egy kitérő: amikor itt arról beszélünk, hogy miért volt Romániának olyan jó diplomáciája Franciaországban és nyugaton, valamiről nem szabad elfelejtkezni a legkeményebb '50-es években (tehát itt '52-től '58-ig), csak a történész fakultáson a Sorbonne egyen 50-60 között mozgott a román állami ösztöndíjasoknak száma.

[00:22:14](#)

Hát mondanom se kell, hogy akkoriban ugye nem volt már, és az [...] iskola után felnövő történész generáció ezeknek az évfolyamtársai meg csoporttársaik voltak az egyetemen. Tehát persze, hogy nekik teljesen más a kapcsolatrendszerük ezekkel. Ugyanúgy, ahogy a román szellemi élet teljesen beépült a francia szellemi életben.

[00:22:31](#)

Tehát, például egy Schopenhauer kultusznak a letéteményese, az a román Bibescu herceg. Vagy például a század fordulón is több évig egy román költő, szintén egy hercegi családnak a tagja az, aki vezeti a román vagy a francia irodalmi listákat. De ott is például ugye Ionesco vagy Ciobanu, vagy másoknak a neve, akikkel az ember nem is föltételezné, hogy hogy valójában román származásúak. Vagy [...] a dolga, akik szervesen beépültek a francia kulturális életbe, és ez mindig nagyon nagydolog volt, és hát ezekből alakult ki az, hogy akiket vissza kell hívni Párizsból, rájuk mondják a külföldiek és azok, akik elmennek vidékre tanítani külföldi ösztöndíj után, azok mind ilyen apatikusok lesznek. És van is egy külön ilyen esztörténeti jelző az apatikusok, akik állandóan Párizsról ábrándoznak Botosánban, vagy másutt, ahol ilyen csirkék szaladgálnak a korzón. Hát ebben a miliőben.

[00:23:46](#)

Na, most hát ezek az adottságok, amikből ki kell indulni. Az impériumváltás, amikor 1918-ban bekövetkezett, nem léptek fel egyből homogenizáció vagy nem egy drasztikus iskola politikával

kezdte. Különböző korszakot lehet itt is elkülöníteni. Az első korszak addig tart, míg az erdélyi kormányzótanács kezében vannak az ügyek. Nevezetesen a Vasile Goldiş kezébe 1920 áprilisáig, illetve amikor az Avarescu kormány [...], szintén Erdélyi kézben van a közoktatási ügy, ami egészen tart 1923-ig. Tehát ez a korszak 1923-ig az jellemzi, hogy ők le akarják építeni a magyar iskolarendszert, de úgy, hogy csak redukálni akarják. Tehát azt akarják, hogy a magyaroknak az arányoknak megfelelő iskoláik legyenek. És eléggé liberálisok a dolgokban, mármint a '23 utáni rendszerhez, amikor a Brătianu kormány tehát a regátbeli, tehát ókirályságbeli román politikai élet kerekedik, ugye egész Romániában felül és egy nagyon erős, homogenizált törekvések indulnak meg.

[00:24:59](#)

Tehát, ahol ez a Brătianu kormány, Averescu vezetésével. Tehát, ő volt, akkor a közoktatási miniszter, egyszerűen egy homogenizációt fejleszt ki, tehát a Romániában úgy próbálja integrálni az erdélyi iskolákat, hogy nem hagyja meg azoknak a sajátosságait, hanem ugyanazokat a törvényeket próbálja ráhúzni a sajátos történetileg kialakult erdélyi helyzetre, mint ami Ókirályságban van. Most ez még egy személyes dolog, amit én nem tartok azért túl fontosnak, csak tudni kell róla, hogy Spiru Haretnek a veje, ez az Angelescu, ez a közoktatási miniszter, aki egyébként orvos szakmájára nézve, és hát túl akarja szárnyalni mindenképpen az apósát. Tehát van benne egy ilyen [...] is, hogy fel akarja tenni a koronát a Spiru Haret-i életműre. Csak hát az már egy teljesen más szituációban következik be.

[00:25:50](#)

Ugye az első korszak az a kormányzótanács korszaka, ahol '18 decemberében már meg kellene az iskolának minden kapcsolatot szakítani a magyarországi köztársasági kormánnyal és bizonyos esetekben jól is járnak ezek, mert Magyarországról továbbra is megkapják a fizetésüket és kettős fizetést húznak, mert közben Románia is elkezdik folyósítani a fizetést és ez a '18/19-es tanév végéig tart. Amikor, ugye most már akkor ugye keményre teszik föl a kérdést román részről, hogy le kell tenni a hűségesküt, amit a magyar iskolákban ugye nem tesznek le, ezért nagyon sok magyar tanárt elengednek. Erről majd később még szó lesz.

[00:26:32](#)

December, januárban kezdenek megjelenni a kormányzó tanácsnak a biztosai a különböző magyar iskolákban. Egyrészt fölveszik a leltárakat, bevezetik azt, hogy a román nyelv tanítása kötelező lesz, de ezt még nem tudják igazából ellenőrizni, mert nincsenek olyan tanárok, akik románul tudnának. Illetve az, hogy a román tanulókat fölmentik a magyar nyelv és irodalom tanítása alól. Az első komoly rendelet az '19 januárjában történik a kormányzótanács részéről, ahol az iskolák nyelvét próbálják szabályozni, hogy a kormányzótanács az megígérte, hogy a gyulafehérvári határozatok szellemében fog eljárni. És itt még ebben a rendelkezésben meg félig meddig ez érződik, de már ebben is benne van a csapda. Azt mondja ki, hogy az állami elemi iskolákban a tanítás nyelve a község, tehát a község többségének a nyelve. A

középiskolában a megye lakosságának, többségének nyelve a kötelező, a felsőoktatásban pedig az országrész többségének nyelven fog alkalmaztatni, ugye.

[00:27:42](#)

Tehát akkor a felsőoktatásban ugrott a magyar egyetem. A középiskolában pedig hát a megyéknek egy jelentős részében, ugye a 26 megyéből legalább egy olyan 15-16 megyében megint ugrott a magyar oktatás. Elemi iskolában pedig megmarad. Csakhogy a volt magyar állami iskolák tanszemélyzetének hűségesküjét rendelik el '19 februárjában, amit persze nem tesznek le. Azért nem tesznek, mert trianoni szerződést még nem kötötték meg. Tehát ezek megszállt területek, nem tartoznak Romániához, erről csak a románok hiszik azt, hogy Romániához tartoznak. De a magyarok azt hiszik, és itt az az igazság, hogy a magyarok lesznek azok, akik rosszul hiszik vagy hisznek valamiben, hogy hát ők még mindig a magyar kormány alá tartoznak, mert a Károlyi kormánynak az utolsó távirata is arról szól, amit még megkapnak az iskolák, hogy ők a Magyar Köztársasághoz tartoznak. És nem teszik le ezeket a hűségesküket. Na, most ekkor indul be, hát kicsapják ezeket az állami elemi iskolai tanárokat és a kormányzótanács átveszi az állami iskolákat. Hát hűségeskü nélkül is persze átvette, és jellemző módon az egész államosítást a görög katolikus és a görög keleti egyházak, tehát a román egyházak iskoláinak az államosításával kezdik, amiben elég nehezen mennek bele az egyházfők. Itt 2655 elemi iskolát vesznek el a román egyházaktól.

[00:29:12](#)

És utána szállnak rá a magyar iskolákra, ahol elveszik az elemi iskoláknak a 68%-át, a polgári iskoláknak a 62%-át, a középiskoláknak 70%-át, a tanítóképzőknek a 78%-át. A kereskedelmi iskoláknak 93%-át, az összes óvodát, az összes gyermekmenhelyt, az összes általános ismétlőiskolát, az összes gazdasági iskolát, az összes kereskedelmi iskolát és az összes tanonciskolát elveszik. Na, most marad összesen, tehát kiszorul 1318 állami iskolából és 284 községi iskolából, tehát cirka 1500 iskolából kiszorulnak a magyar diákok. És itt a számokat körülbelül tudjuk. Egy 6-12 éves közötti gyerek egy olyan 300 ezer van akkoriban Erdélyben magyar anyanyelvű, tehát magyar nemzetiségű. Na, most ezt az összes tanköteles gyereket 755 magyar felekezeti iskolának kellene ellátnia, ami nem egészen 755, mert egy kicsivel ennél több, mert van 80 görögkatolikus iskola, ami továbbra is magyarul folyik ott az tanítás, tehát ennyit meghagytak, mert a görög katolikusoknál is volt egy része, aki ugye magyar volt. A görögkatolikus egyháznak egy olyan 30%-a, és köztudott ellenben a római katolikus egyháznak is, az erdélyi római katolikus egyháznak volt egy olyan 25-30%-a, ami román nemzetiségű volt, és román nyelvű már ekkor.

[00:30:49](#)

Tehát, a lényege az, hogy óriási terhek hárultak a felekezeti iskolákra. Itt volt egy olyan 830 iskola, és ennek kellett volna 300 ezer gyereknek a tanítását ellátni. Hát ennek érdekében, az egyházak összefogtak és új iskolákat hoztak létre. Mégpedig megegyezve abban, hogyha egyik helyen katolikusok hoznak létre egy iskolát, tehát, hogy a Székelykeresztúron az unitáriusok

hoznak létre egy iskolát, akkor ott már nem hoznak létre a katolikusok, de a katolikusok hoznak létre Székelyudvarhelyen, de ott már nem csinálnak se a reformátusok, se mások iskolát és együtt járnak a közös iskolába, csak a hittan van külön.

[00:31:31](#)

Összesen 403 új elemi iskolát hoznak létre, itt ugye a reformátusok járnak elől. A reformátusok 319 iskolát, tehát elemi iskolát hoztak létre: 33 polgári iskolát, 7 líceumot, felsőkereskedelmi iskolát, polgári iskolát hoztak létre. Csakhogy, erre aztán rájön a román kormány is, hogy ez nem lesz így jó és '19 szeptemberében feltételekhez köti ezeknek az iskoláknak a működését. Mégpedig először is kell adni nyilatkozatot arra vonatkozóan, hogy az egyház önállóan el tudja vállalni ezeknek az iskoláknak a működtetését, és rendelkezik mindenféle anyagi alappal.

[00:32:17](#)

Meg is adják ezt a nyilatkozatot. Ez egyébként arra lesz majd jó, hogy amikor később az egyházaknak azt az alapját, tehát az egyházaknak azokat a birtokait elveszik, amiből ezeket az iskolákat tudták egyáltalán üzemelni, vagy hát fenntartani, akkor az egyházak majd állami segélyért folyamodnak a román államhoz. Csak hogy akkor erre a nyilatkozatra fognak hivatkozni, miközben már az egyházak földjeinek 84%-át elvették. És hát még kritikusabb úgy, hogyha azt látjuk, hogy az 1921-es, hogy földreformmal, ezeknek az iskoláknak voltak alapítványi földjeik, ezeknek az alapítványi földeknek, tehát az iskola földeknek 95%-át vették el. Tehát ezeket az iskolákat csak úgy tudták fenntartani, hogy az egyházi adókat növelték. Tehát, amit a tizedként vagy egyházi adóként egyszer befizettek az emberek. Most hát ugye több dolognak egy kitérő a paradoxona az, hogy ezeket az iskola alapra fenntartott földeket a román egyházaktól, tehát a görög keleti egyháztól és a görög katolikus egyháztól nem vették el. Sőt még kaptak is földet ezek az egyházak. Na, most a feltétel az egyházi iskolák működtetéséhez az volt, hogy alkalmazkodjanak az állami tantervekhez, csak engedélyezett tankönyveket használhatnak és be kell vezetniük a '19/20-as tanévtől a román nemzeti tantárgyakat.

[00:33:48](#)

Na, most a román oktatás akkoriban – persze a magyar is ilyen volt – a nemzeti tantárgyakra koncentrált. Tehát [...] hogy a román nyelv, Románia történelme, Románia alkotmánytana és Románia földrajza. Hát ez volt a központ, ezek voltak az érettségi tantárgyak és hát ezek közül a Románia történelmét és alkotmánytanát a magyar egyházi iskolákban is be kell vezetni már elemében, de azonban még '19-20-ban még lehetett magyarul tanítani ezeket. Ez fog majd megszűnni '20-21-ben.

[00:34:20](#)

Közben csináltak még másfajta államosítást is. Voltak olyan katolikus főgimnáziumok Szatmáron, Zilahon, Nagykárolyban, Nagyváradon, Aradon, Temesváron, amelyet a király adományozott 1791-ben [...] adományozott a magyar katolikus egyháznak, az erdélyi katolikus

egyháznak pontosabban. És ezek ilyen királyi státuszú katolikus főgimnáziumot voltak. Na, most arra hivatkozva, hogy itt egy hatalomváltás történt, ezt ugye átvette a román király és ebből román gimnáziumot csináltak. Most ennek a taktikai oka a következő volt, amit majd később fogok erre hivatkozni, hogy ezek általában mind a határ mellett voltak, a később meghúzott határ mellett. És ebben a taktikai ok az volt, hogy a határ mellett, ne legyenek magyar középiskolák. Ne képezzen ezekben a városokban egy erős magyar középosztály egyáltalán ne jöhessen létre.

[00:35:18](#)

Majd amikor középiskolákat tárgyaljuk, van egy érdekes dolog – amit szerintem én vettem észre először – hogy az egész középiskolai iskolarendszert a románok úgy oldják meg, hogyha magunk előtt látjuk Erdély térképét és északról, Kolozsváron keresztül húzunk egy vonalat dél felé, akkor látjuk, hogy ettől a vonaltól nyugatra abszolút nincs magyar nyelvű középiskola, csak ettől keletre vannak magyar középiskolák. Tehát itt kialakult egy olyan kultúrzóna, hogy végül is a magyar középosztályt, ami egyfajta ilyen irredentizmusba vagy nemzeti eszmének a fenntartásában fontos lehetne, igazából ne tudjanak kiképezni ezekben a városokban.

[00:36:01](#)

Hát most, megvan a tanéveken röviden áttekinteném, hogy milyen folyamat vezetett el odáig, ahol kialakult ez a struktúra. 1919-es '20-as tanévben egyrészt elveszik ezeket a királyi katolikus oktatási intézeteket. Utána megszüntetik a felekezeti tanároknak a fizetés kiegészítését, hivatkozva arra, hogy egy nyilatkozatot adtak a felekezeti iskolák, hogy el tudják tartani ezeket az iskolákat. Na, most a magyar világban ugye a román tanárok is kaptak egy ilyen fizetés kiegészítést, amivel megoldották, hogy azonos volt az állami iskolában és az egyházi iskolában tanító tanároknak a fizetése.

[00:36:43](#)

A legfontosabb dolog ebben a tanévben az, hogy elkezdődik az agrárreform, aminek következtében ezeket az iskolai birtokokra ráteszi az állam a kezét, majd pedig ugye ezeket államosítja. De ebből már nem folyik be jövedelem, tehát egy inkább a szülőket terhelik ezek a jövedelmek. Közben pedig kezdik kiépíteni, például az elemi iskola tekintetében az elemi iskolai oktatási rendszert, ami ellenben ingyenes és sok magyar szülő nem bírja elviselni ezeket a terheket és beadja elemi iskolába a gyermekét. Az elemi iskolába, amit majd később románosítani fognak majd erre még visszatérek.

[00:37:19](#)

'19 májusában megszüntetik a magyar egyetemet is, és akkor összeül a három egyházfő és azt mondják, hogy ez nem lehet, ez tarthatatlan, hogy ne legyen egy magyar tanár utánpótlás Erdélyben. És ezzel egy közös egyetemet akarnak létrehozni. Az 1920/21-es tanévben ez be is indul. Márki Sándor a nagy magyar történész vezeti ezt, hat fakultással működik ez az egyetem, de 1921. szeptemberére ezt be is zárják.

[00:37:47](#)

A románok érezték, hogy ha – megint egy kitérő – egy nemzeti kisebbség életében, hogyha kialakul egy vertikális érdekvédelmi és kulturális rendszer, az a kisebbség az sokkal erősebben ragaszkodik a maga kultúra autonómiájához mintha ez nem létezne. Tehát, hogyha létezik egy önálló magyar egyetem, amittől a szomszédos országban mindenütt borzasztóan félnek, úgy Jugoszláviában, mint úgy Csehszlovákiában, az egyszerűen a magyar nemzeti kisebbségnek egy nagyon komoly önállósodási lehetőségét teremti meg, és Romániában ezt már akkor fölismerték, és ezért nem engedélyezték ennek az egyetemnek a létrehozását. Hivatkozván arra, hogy 1812. októberi román törvény szabályozza az egyetemmel kapcsolatos fenntartást, ahol csak állami egyetem létezhet, tehát magánegyetem nem létezhet. És ennek alapján tiltották be a három egyház által létrehozott egyetemet, és ezzel szinte megszűnt a magyar középiskoláknak a tanári utánpótlása.

[00:38:57](#)

Igen, most '20/21-es tanév. Minden osztályban bevezetik a román nyelvet heti 2 órában. Elsősorban középiskolákra vonatkoznak ezek, amiket mondok. Novembertől kezdve az 1. osztálytól a román és a szomszédos országok földrajzát kell tanítani, majd később a 4. és 8. osztályban heti 2 órában román és magyar történelmet. Most a probléma már ekkor jelentkezik, egyrészt az, hogy egyszerre sok nyelvet kell tanítani, nem csak a magyart és a románt, hanem közbejön a francia is. És ugye a protestáns iskoláknak egy elvi kérdése, hogy a nyugati kapcsolatok miatt az angolt tanítani kell. Ezt a sok nyelvet egyszerűen nem lehetett. Nem kell külön magyarázni, nem lehet egyszerűen egyszerre tanulni. Megnő az óraszám is, és ez majd aztán '23-24-re lesz kritikussá. Illetve az, hogy fölmerül a probléma, hogy nincsenek magyar tanonciskolák. Tehát vannak olyan korosztályok, amelyek elvégezték az elemi, de még nem tudnak abszolút románul, de a tanonciskolákat, az ipari iskolákat és a kereskedelmi iskolákat már románosították. Ott csak románul lehet tanulni, tehát egyszerűen tudnak oda bejutni.

[00:40:11](#)

És van egy ilyen sötét korszak egy '21-től '24-ig terjedő korszak, amikor se egyetemre igazából nem járnak magyarok. Egy olyan százan járnak a kolozsvári román egyetemre magyarok, se ezekben az ipari iskolákban. És ez tényleg egy ilyen széthullasztott nemzedék és ez aztán növeli a repatrializálódottak számát, akik átjönnek Magyarországra. Hát '24-ig ugye átjönnek egy olyan 200 ezren, de aztán folyamatosan tízezrével még csak-csak jönnek át Magyarországra.

[00:40:41](#)

Most a '21-22-es év az már véleményem szerint egy fordulópont, mert új tanterveket vezetnek be. A legfontosabb pont az, hogy a magyar iskolákban, tehát a magyar felekezeti iskolákban is elrendelik, hogy a magyar egyenlő óraszámban tanítassék a románnal. Új tantárgyakat vezetnek be: vegytan, fizika, angol, francia, rajz, gyorsírás és így tovább. Tehát magas lesz az óraszám.

[00:41:10](#)

És egyre inkább ráállnak arra, hogy, tehát ez az egyik, a másik pedig az, hogy nincsenek megfelelő tankönyvek. Kitiltották a magyar térképeket is, de új térképeket nem adtak ki. Tehát, hogy a földrajzoktatás az elemi problémákkal küzd. Egy másik gond, ami problémát jelent, az, hogy mivel megszüntetik a magyar leányiskolákat, a leányok is a fiú gimnáziumokban járnak. Ez ugye természetesen a románoknak egy kötözködési alap, és kitiltják a leányokat a fiúiskoláinkból, de aztán az egyházak kérésére mégis beleegyeznek abba, hogy csak az azonos vallású leányok járhatnak a fiúiskolákba. Tehát a református lányok járhatnak a református fiúiskolában, a katolikus lányok már nem járhatnak. Most ez az első lépcső azon az úton, amikor majd elfogják azt érni, hogy egy-egy felekezeti iskolákba csak annak a felekezetnek a gyerekei járhatnak.

[00:42:03](#)

A másik ilyen óriási gond, a tanárhiány. Nemcsak a magyarok részéről, hanem a románok részéről még inkább, amikor ugye eleve az Ókirályságban is óriási iskoláztatási gondok vannak. Eközben Erdélyben is egy csomó középiskolai tanárt át kéne dobni, szóval jellemző, hogy '14-ben 1500 tanár működött Romániában és '24-ben már 2600 volt. Hát csak '19-ben 230 új tanárt neveztek ki. Tehát ennek egyszerű dolga volt valakinek volt líceuma, tehát négy gimnázium, elment még egy évre teológiára ilyen pap képzőbe, ami azért alacsonyabb szintű a pópaképző, mint a teológiáé. És utána megtudta... Néhány évet letanított és akkor megkapta a kinevezését középiskolai tanárnak, és ebből aztán rengeteg gond van később.

[00:42:58](#)

'22-es '23-as tanév az egy újabb váltás, mégpedig az igazgatásban. Eddig ilyen tankerületi igazgatóságok voltak, ahol hát erdélyi románok intézték az ügyeket. Hát meg lehetett velük ezekben a dolgokban egyezni: például volt, hogy bevezették a román érettségi vizsgát román nyelven román irodalomból, de aztán látták, hogy ez nem megy, és aztán megengedték a magyar fiataloknak, hogy a román irodalomról magyarul elbeszélgessenek. Tehát ezeket ki lehetett még akkoriban, hogy mondjam bulizni, de '23 májusától a tanügyi vezérigazgatóságokat megszüntetik és inspektorátusokat hoznak létre, amelyet királyságbeliek szállnak meg, akik abszolút nem tudnak magyarul. A Brătianu kormány nevezi ki ezeket az embereket már, és ők például már elrendelik azt, hogy az érettségi könyveket és anyakönyveket már csak románul lehet kiállítani.

[00:43:57](#)

A '23-as '24-es tanévben rendelik el, hozzák azt a rendeletet, hogy Románia földrajzát, történelmét, alkotmánytanát románul és csak román anyanyelvűek taníthatják. Tehát ez egy megint egy újabb csapás a magyar tanári állományra, illetve ez azt jelenti, hogy az egyházi iskolákban és a tanári tantestületekbe bekerülnek a románok és ezzel a tantestületnek a homogenitása megszűnik.

[00:44:34](#)

Na, most ha egy kicsit... Az a baj, hogy tényleg nincsen tábla és én unalmasnak tűnnek ezek a számok. Összefoglalva, hogy a középiskolákban milyen változások is történtek. Az, hogyha az átkapcsolt területeknek a magyar anyanyelvű középiskoláit nézzük meg, akkor '18-ban még volt 54 magyar középiskola, '19-ben volt 45 és 1927-re 19 magyar középiskola maradt.

[00:45:06](#)

Na, most hát itt van egy táblázat, ami jobb lett volna fölírni, de hát mindegy. Na, most visszamenve itt az elemi iskolai rendszerre. Hát ezt képbe is lehet képzelni, hogy az óvoda az kettőtől tart hét évig. '24-ben elrendelik, hogy négytől, tehát a hetedik életévig kötelező az óvoda. Ellenben Erdélyben csak 17 van, 17 katolikus óvoda, ami magyar...

[felvétel megszakad]

[00:45:38](#)

[...] Tehát ókiráltságbeli román óvónő, tehát egyszerűen nem tudnak magyarul kommunikálni. Most az óvodát követi az elemi iskola, ami összesen hét éves. Ebből négy év az alapfok, három év pedig az ilyen szakosító. Na, most az elemi iskolában és az óvodában még van magyar nyelvű... Tehát, bevezetett új elemi iskolákban is van magyar nyelvű elemi iskola és óvodákban is van magyar nyelv, ami egyre inkább kiszorul. Majd erről később lesz szó. De! Az elemi iskola folytatásaként létrejövő szakosítóban, ami 11 éves korától léphet be ide a gyerek, ott már csak román nyelven folyik oktatás ebben a három évben, illetve a középiskolában is elsősorban román... Tehát az állami középiskolákban románul folyik az oktatás.

[00:46:37](#)

Na, most az elemi iskolákról valami, ami az egyik legszörnyűbb dolog, '20-ban, 1920-ban a román kormány, vagy hát, igen '20 augusztusában a román kormány egy sajtó felhívást tesz közzé, amelyben közli, hogy nemzetiségek jogait is szeretnénk kielégíteni, és ezért a felekezeti iskolákkal szemben, magyar nyelvű elemi iskolákat hoz létre. Ez az, ahova ugye nem kell tandíjat fizetni és nagyon sokan átíratják a gyerekeiket az ingyenesség miatt. 1933-ra 4259 állami elemi iskola volt Erdélyben, és ezeknek 92%-a volt román nyelvű, miközben Erdély lakosságának 71%-a román. Az iskoláknak 5,77%-a volt magyar nyelvű, tehát az állami elemi iskoláknak, miközben a lakosoknak 8-9%-a hivatalos statisztikák szerint magyar.

[00:47:37](#)

A németek aránya az elemi iskolában, tehát a német nyelvű elemi iskolák aránya az 1,5%, miközben a németeknek az aránya a népesség körében Erdélyben 4%. Tehát ebből látszik, hogy milyen iskola alakul ki. De ha ténylegesen megvizsgáljuk, hogy az egyes iskolákban hogyan tanítanak, akkor kiderül, hogy 1934-35-ben a tényleges magyar nyelvű iskoláknak a száma 112, majd '35-36-ban összesen 44. Tehát, 17 iskola magyar nyelvű, állami elemi iskola és 27 tagozat.

Ez azt jelenti, hogy valójában az erdélyi összelemi iskolák számából 1%, ami magyar nyelvű. Na, most ezt úgy csinálták, hogy hivatalosan lehet, hogy ki volt írva egy iskolába, hogy ez magyar nyelvű, csak egy román tanárok tanítottak itt, mert a hűségeskü miatt, meg a nyugdíjazás miatt, a magyarul tudó tanárokat kirúgták és hoztak Regátból. Tehát nagyon jellemző az, hogy egy '28-as adat szerint 954 tanítója van ezeknek a magyar iskoláknak, ami '28-ban működött. Ebből 335 van magyar nevű, a többi 619, az pedig nem magyar nevű tanító. Na, most ezeknek a 619-ből legalább 500 valamennyi tuti, hogy nem tudod magyarul, mert nem tudott magyarul. Szóval ezeket meglátjuk a rendeletek miatt, hogy ezeket a kultúrzónával hozzák át Regátból.

[00:49:14](#)

Na, most jellemző a területi megosztás is, hogy hol nem volt abszolút magyar iskola. Nem volt Csík megyében állami, tehát, magyar nyelvű állami elemi iskola. Elemi iskola volt, csak román nyelvű. Szében megyében, Torda-Aranyos megyében és Szatmár megyében, ahol azért tetemes, egy olyan 30-40% tehát, hát Csík megyében jóval magasabb arányban vannak magyarok.

[00:49:42](#)

Na, most etcetera, etcetera. Az állami elemi oktatásban résztvevő tanulók aránya, magyar tanulók aránya az ugye 15,9 % volt, 16% durván, miközben a magyar iskolák aránya a hivatalos történészek szerint is 5,1%, tehát egy óriási hátrányban vannak a magyar tanulók.

[00:50:07](#)

Igen. Na, most még itt egy dolog, ami nagyon fontos tudni azt, hogy 1924-ben – erről majd lesz még bővebben szó – van egy elemi oktatási törvény, amely alapján iskolaszékeket hoznak létre minden faluban. Ennek az iskolaszéknek a feladata az, hogy a község adójából az állami elemi iskolára megfelelő összeget fizessen ki. Egyrészt van egy az összadóból, tehát a falu adójából 14%-ot be kell fizetni ennek az alapnak, plusz hát az egyéb jövedelmek. Az ilyen egyéb jövedelem például ugye a kocsmá bérletéből bejövő jövedelemnek is 1/3-át iskola alapba kellett befizetni akkoriban. Csakhogy közben az állam azt mondta, hogy az elemi iskolának az összes költsége, kivéve a tanár fizetését, ez a falura vonatkozik. Tehát a falunak, egy magyar falunak, föl kellett építenie az állami elemi iskolát, ezt el kellett tartani, a román tanítók fizetését kivéve, de közben a gyerekei a magyar felekezeti iskolákba jártak, ahova megint kellett fizetni az egyház adót, hogy az egyház el tudja tartani a magyar felekezeti iskolát. Tehát duplán, fizetették meg ezt vele. És hát ezt a 14%-ot azért nem lehet fordítani a magyar felekezeti iskolára, mert az magániskola volt, ami csak úgy jöhetett létre, hogy az egyház igazolta azt, hogy önmagát el tudja tartani. Nem tudom, értitek ezt az ördögi kört, hogy itt végül is kétszer fizették meg az iskolát a falvakkal.

[00:51:35](#)

És hosszú ideig abszolút nem kaptak államsegélyt. Államsegélyt kaptak egyszer '21-ben a magyar iskolák, egy 9 millió lejt és '29-ben kaptak egy 25 millió lejt. Na, most hát akkoriban

voltak közigazdászok, akik kiszámolták, hogy mennyit kellett volna kapni, hogyha ugyanilyen szisztéma szerint kapják, mint a magyar világban, hogy úgy mondjam. Itt a becslések ez egy olyan 200-206 millió lejt teszik ki. És hát minden évben meg kellett volna ezt kapni, miközben csak '29-ban kaptak. Az összes kisebbség kapott 25 millió lejt, tehát az összes, nemcsak a magyarok. Ugye ebbe a németek is benne voltak és mások is. Miközben a Macedóniában meg Görögországban lévő néhány román iskola az kapott egy olyan 20 millió lejt és a kultúrzonára, amiről majd később szó lesz, az is egy olyan 30 millió lejt kapott.

[00:52:32](#)

Na, most mikor rendeletek, amiket én mondtam? Tehát ezekkel a rendeletekkel, hogy közben rengeteg apró kis rendelet, incifinci ilyen tanigazgatósági rendelet jön ki. Ezekkel a rendeletekkel szabályozták. Három ilyen fontos rendelet van, az egyik a 1924. június 26-i törvény az állami elemi iskolai oktatásról, a másik a magán oktatási törvény, ami '25 decemberében jön ki. És '25 májusában hozzák meg a bacalaureatus vizsgákról szóló törvényt, ami a franciából átírva, az érettségi vizsgát jelenti valójában. Tehát ennek, amikor ez a struktúra megmerevedik.

[00:53:11](#)

Ez a '24-es törvény kimondja, hogy mivel Románia egységes nemzeti állam, ezért az elemi iskolák irányítása, ellenőrzése és engedélyezése is állami feladat. Tehát előzetes engedély nélkül, állami feltételek nélkül nem jöhet létre magániskola. Ez óriási veszély eleve az egyházi iskolákra. A második ilyen nagyon fontos pont az, hogy az oktatás nyelve a román. Tehát a nem román többségű községekben pedig nemzetiségi nyelven hoznak létre iskolákat. Az előbb láttunk az elemi iskolákkal, ezt hogyan hozták létre. Végül is ez csak egy formális dolog volt, valójában ez nem történt meg.

[00:53:58](#)

A harmadik ilyen nagyon fontos dolog: a román eredetű állampolgárok kötelesek a gyerekeiket román iskolába járatni. Na, most ez a román eredetűség, ez azt jelenti, hogy akinek a nevére rá lehetett mondani azt, hogy az bizony román eredetű, vagy akinek a nagyszülő, vagy annak a szüleje görögkeleti vallású volt, az már eleve románnak számított. Például az unitáriusok között rengeteg Tódor van. Na, most a Tódornak a román megfelelő Tudor. Hát Tódor névvel magyarként létezni a két világháború közötti Erdélyben elképzelhetetlen volt, mert azt egyből magyarosították. Na, most mit csináltak velük?

[00:54:39](#)

Egyrészt névelemzésnek vetették át a gyerekeket, akik beiratkoznak a magyar iskolákban, és akinek nem olyan volt a neve, az kizárták a magyar iskolából. Sőt volt olyan magyar iskola például Csíkszeredában, amit emiatt zártak be, hogy találtak a néhány ilyen... Volt az egyik a Gütő. Gütő Gábornak hívták, ami vagy valami ilyesmi Güttau. A Güttau az valami népszerű román név és mondták, hogy ez csak az lehet ez a Gütő, és hát hiába bizonygatták, hogy

dédszülőig, mindenki református, nem fogadták el és az egész iskolát is bezáratták, mert irredentizmust sejtettek emögött, a csíkszeredai gimnázium.

[00:55:20](#)

Akkor például úgy rendelték el a névelemzést, hogy szeptemberben a szülőknek be kellett vinni egy bizonylatot arról, hogy márpedig ők magyarok. Tehát, ilyen visszanyomozási bizonylatot. Na, most itt csináltak olyan trükköket, hogy az igazgatót tegyük föl, akkor elrendelték Bukarestbe és nem tudták az igazgatónak ezt bemutatni, és akkor megint azt csinálták az emberekkel, amit akartak. Tehát akit kiszemeltek maguknak, tegyük fel egy inspektor, hogy ez a Máté valójában Mateas, akkor ez kész, ez románnek lett nyilvánítva. És hát nem tudok olyan perről, ahol a magyarok győztek volna. Tehát, rengeteg ilyen per [...] és nem tudok olyanról, nem találkoztam még, amit olvastam, ahol a magyarok győztek volna abban a tekintetben, hogy egy magyar család bebizonyítja magáról, hogy ő magyar, nem pedig román ilyen névelemzés alapján. Na, most az igazi súlyos büntetés akkor kezdődik, amikor a gyereket a szülők mégis beíratják a magyar iskolába és elkezd oda járni, akkor a szülőket azért büntetik meg, mert nem román iskolába jár és ez nagyon súlyos pénzbüntetés.

[00:56:23](#)

Na, most, hogy ez mennyire irracionális ez a rendszer. Jellemző, hogy van '39 tavaszán egy rendelet, amit hál' istennek 1939 őszén visszavonnak. Megjelenik egy rendelet, ahol felsorolja azt, hogy mely falvak lakossága román eredetű. És most kapaszkodjatok meg: ebbe az összes magyar. Tehát, benne van az egész Székelyföld meg a határ mente. Most még megúszták azok, akik Máramarosban voltak magyarok vagy másutt. Ők ugye magyarok maradhattak, mert azok vegyes területek, de ezek a színmagyar falvak, mind belekerültek, és hát a Bánfi Miklósnak, hát komoly erőfeszítésbe került, hogy ezt a rendeletet visszavonják, ahol egyértelműen megoldották ezt a dolgot. Hát, miközben amiről már itt a múltkorában volt szó, hogy volt egy ilyen tudományos irányzat is, amit [...] kezdett el cikksorozatot arról, hogy a székelyek azok ugye román eredetűek. És hát ez egy nagyon mély katasztrófa lett volna, hogyha ezt politikailag is transzformálják és hát, akkor az egész székelyföldet lehetett volna románosítani.

[00:57:24](#)

A negyedik ilyen dolog az, hogy az óvodák felállítása is a románosítást szolgálták. Itt kifejezetten a végrehajtási utasítása ennek a törvénynek kimondja, hogy román... Tehát az óvodákat ott kell felállítani, ahol nemzetiségüket elvesztett románok élnek. Tehát, ez a nemzetiséget elvesztett románok ezek általában vegyes lakosságú területek voltak. Az elemi iskolák felállításánál minimális létszámot írnak elő: 60 gyereket. Kivéve ott, ahol a kisebbségi vidéken, román eredetű gyerekek is élnek. Tehát, hogyha egy van egy színmagyar falu és van 5-6 ilyen ember, aki elhatározza, hogy ő márpedig román elemi iskolába akarja járatni a gyerekeit, akkor azoknak létre is hozzák ezt az elemi iskolát. Na, most ez nem annyira abszurd, mert például egy 1923-as rendelet, egy ilyen előjárósági rendelet kimondja, hogy akik a falusi postánál dolgoznak, előjáróságon dolgoznak, vasutaknál dolgoznak, tehát román állam

községben, azok kötelesek állásuk elvesztésének terhe mellett román nyelvű állami elemi iskolába beíratni a gyerekeiket. És ez nem vicc, szóval... És ezért [...] ilyen okokból jönnek létre az állami elemi iskolák, amit az a falu tart el, aki még nyögi az egyházi iskolának is a terhet.

[00:58:56](#)

A felnőttek számára, tehát az inkább az analfabéták számára iskolákat szerveznek, amelyek azonban kizárólag román nyelvűek lehetnek. Hát most el tudjátok képzelni, nagyon kevés magyar nemzetiségű volt, aki analfabéta lett volna, de hát ezeknek az iskoláknak [...]. És ezt minden faluban az iskolaszék terhére kellett megint létrehozni. Hogy a következő ilyen sérelmes pont az, hogy a vakok és siketnémák intézetei azok csak kizárólag román nyelvűek lehettek. Hát, ugye el tudjuk képzelni, hogy azért arányában a vak és siketnémák között is képviselve voltak a magyar nemzetiségűek is, illetve hát a németek.

[00:59:41](#)

A tanítókról: ez a rendelkezés foglalkozik a tanítókkal is és kimondja, hogy tanító csak az lehet, aki a román nyelvet ismeri. A nem román anyanyelvű tanítóknak nyelvtanfolyamra kell részt venniük, amiket általában nyáron rendeztek meg. Diplomájukat honosítani kell, amelyek után kötelesek vizsgát tenni román nyelvből, irodalomból, történelemből, alkotmánytanból, gyakorlati pedagógiából románul. És van egy veszélyes paragrafus az úgynevezett 228-as paragrafus, ami kimondja, hogy a nyelvtudás bármikor felülvizsgálható és a tanítók újabb vizsgára kötelezhetők. Tehát, akit ki akartak rúgni az állásából, azt elvisznek egy ilyen nyelvvizsgára és kirúgták, tehát gyakorlatilag ez így nézett ki. És volt olyan tanár, aki évente... volt akinek 10-15 nyelvvizsgálata sikerült és a 16. nem sikerült. És azt mondták, hogy nem tud románul. Na, most ebben az a paradox dolog, amikor már román egyetemeket végeznek el a tanárok, meg román nyelvű tanítóképző főiskolát végeznek el, román a diplomájuk, már Romániában nőttek föl a harmincas években, és akkor még mindig megbuktatják őket nyelvvizsgákon.

[01:00:50](#)

Sőt valamikor románokat buktatnak meg nyelvvizsgán, mert tévedésből... Tehát vannak ilyen tréfás sztorik, amikor tévedésből mást hívnak be nyelvvizsgára és hát ezzel tényleg, ez ellen már nem lehet mit tenni. Ez egy kifejezetten egy ilyen szelekciós elv. Tehát, az az iskola, amit meg akarnak egy kicsit nyomni, ott elővesznek néhány nyelvvizsgás ügyet. Vagy pedig egy fontos trükk az, hogy nyugdíj előtt behívni a tanárt. Ugye? Hát, és aki még a magyar világban nőtt fel. Tehát 40-50 évesen már nehéz nyelvet tanulni. Behívják úgy ötven valahány éves korában, hogy románból tegyen már le egy nyelvvizsgát. Ugye nem sikerül neki, kirúgják az állásából nyugdíj előtt egy évvel. Hát akkor persze nem kap nyugdíjat és ezzel meg van a nyugdíjkérdés oldva.

[01:01:35](#)

A tanítóképzés kizárólag állami feladat lett az, ahol az oktatás nyelve román. Persze kimondja, hogyha a román nyelvű tanítóképzőben a magyarok aránya eléri 20%-ot, akkor rendeznek itt nekik párhuzamos osztályt, de ilyenre nem kerül sor. Ellenben azok a tanítóképzők, amelyeket a katolikus, illetve a református egyház tart fent Székelykeresztúron, illetve Kolozsváron azok továbbra is működhetnek bizonyos feltételekkel.

[01:02:02](#)

Na, most volt ennek az állami elméleti oktatásról szóló rendeletnek egy paragrafusa, az úgynevezett 159. paragrafus, ami a kultúrzónával foglalkozik. A kultúrzóna nem jelent mást, mint azt, hogy kijelölt 20 megyét, ahol, az oda települő tanítóknak 50%-os fizetés kiegészítést adnak, költözködési segélyt, ami a fizetésüknek két-, illetve háromszorosa és 10 hektárt kapnak, hogyha ott véglegesen letelepednek. Na, most ezeknek a megyéknek a fele az erdélyi megye volt ilyenek, mint Bihar, Szilágy, Szatmár, Udvarhely, Csík, Háromszék, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Hunyad, és Máramaros megyék. Tehát, a magyar lakosságú megyékben hozzák a Regátból, az Ókirályságból a tanítókat.

[01:02:55](#)

Miközben ott is komoly iskolai gondok vannak, tehát kifejezetten ennek az a célja, hogy az erdélyi magyar iskolákat román tanárokkal tudják telerakni, így az elemi oktatás sem működik magyarul. És az elrománosító politikait veszi kezdetét. És hát például ezekre a kultúrzónás dolgokra '28/29-es állami költségvetésben valami nagyon magas, valami 20-30, 25-30 millió lejt költenek el. Miközben a magyar államsegély mondtam, nem a magyar, hanem az összkisebbségi 25 millió lej lesz, amit kapnak az iskolák.

[01:03:37](#)

A másik ilyen fontos rendelkezés a '25 december 22-ei magán oktatási törvény, mert eddig a magánoktatás, tehát a magán iskoláknak a szabályozása az csak a rendeletekkel volt megoldva. Kimondja ez, hogy a miniszter a magániskolákat állandóan felügyeli, ellenőrzi, újabb működését csak ő engedélyezheti. Ki mondja azt, hogy a román szülők, román eredetű szülők csak román nyelvű magániskolába írhatják be gyerekeiket, tehát ugyanaz, mint az elemi oktatási törvényben.

[01:04:18](#)

Kimondja azt is, hogy a magániskolákban csak olyanokat lehet felvenni, akiknek az anyanyelve azonos az iskoláéval. Na, most itt tudni kell arról, hogy van ilyen csereoktatás, tehát az, hogy például nagyon sokan vannak románok és magyarok is, akik elmennek Nagyszebenbe tanulni egy német iskolába és a németek pedig magyar iskolában tanulnak, vagy például gyakori volt a gyerekcsere, hogy a temesvári sváb gyerek az elment Kolozsvárra tanulni a kolozsvári gyerek

meg lement Temesvár, hogy megtanuljon németül, illetve a másik magyarul. Tehát ezek ezeknek a lehetősége egyszerűen megszűnik.

[01:04:52](#)

Nagyon fontos dolog az, hogy a zsidó magániskolák tannyelve a román és a héber lesz. Miközben például, egy ilyen kolozsvári zsidó miliőben ugye, ott ezek a kolozsvári zsidó családok ezek köztudottan magyar nyelvűek, tehát nem is tudnak se héberül, se románul ezek a családok és a gyerekeket be kell adni egy ilyen gimnáziumba. De még nagyobb paradoxon a bözödi eset. Hát nem tudom, hogy a Pécsi Simon neve mond-e valamit nektek. Ugye, itt a 17. században van ez a Pécsi Simon, aki hazajöve keletről megállapítják ugye ezt a szombatos közösséget, Bözödújfaluban, akik fölveszik a zsidó vallást, ugye. És hát ebből aztán ez kellemetlen dolog sül ki, mert nekik is... Tehát, hogyha onnan megy egy gyerek... Tehát nem járhat egyszerűen magyar gimnáziumba, csak zsidó gimnáziumba járhat, miközbe etnikailag ő magyar, mert vallására nézve ugye őt zsidónak (szombatosnak), de hát ugye a román törvényhozásban az dettó zsidó és ő neki, ő csak ilyen iskolába járhat. És hát ez ellen sem volt semmiféle ilyen rugalmasság.

[01:06:04](#)

Hát, miközben azt tudni kell, hogy például Kolozsváron úgy néz ki a középiskola, hogy egy 60 fős osztályból egy olyan 26-27 ember általában repatriotizált, a '20-as évek elején. És ezeknek a helyét a zsidók töltötték föl. Tehát, a magyar középiskolai... a magyar középiskolás létszámnak is jelentős része zsidó volt. És ez kicsordult a magyar középiskolából és kénytelenek voltak a zsidó gimnáziumba menni. Na, most még azt tudni kell, hogy Romániában nagyon komoly az antiszemitizmus, és hogyha a magyar gimnáziumokban a tanulóknak az érettségi vizsgán 70%-át buktatták el, volt a kolozsvári zsidó gimnáziumba, ahol mindenkit elbuktattak éveken keresztül, tehát mindenkit megbuktattak. Nem volt olyan, hogy valaki átmegy a vizsgán, és aztán majd később bekerülne egyetemre. Mindenkit elbuktattak, de erre majd még később visszatérek. Egy másik ilyen magánoktatással kapcsolatos a törvényen belül rendelkezés az, hogy a szerzetesek iskoláinak megszegik a magyar nyelvét, és azoknak is kötelező román nyelvre átállniuk, mondván azt, hogy egész Európában ugye a szerzetesi iskolák mindig az adott ország nyelvén tanítanak, és hát erre hivatkoztak is. Ezen nem is lehet apellálni.

[01:07:20](#)

Na, most kimondja azt is ez a magánoktatási törvény: az iskola tan nyelvétől függetlenül a román nyelv, földrajza, történelme, alkotmánytana román nyelven való tanítása kötelező, és erre csak a román nyelvet ismerő képesített tanárok taníthatják ezt, erről már az előbb volt szó. Kimondja azt is, hogy a kisebbségi óvodákban napi 1 óra román nyelvoktatás kötelező. Tehát, hogyha még van is ez a néhány, az összesen 23 magyar nyelvű óvoda, azokban a román nyelv oktatása kötelező.

[01:07:54](#)

Kimondja azt is, hogy tanítóképzőt, magánosok nem állíthatnak föl. Tehát, a magyar tanerő utánpótlása nem adott. Kimondja azt, hogy a magániskolák tanszemélyzetének román nyelvvizsgát kell tenni, ami ugye állandóan megismételhető. És egy véglegesítő vizsgát kell tenniük, ami azt jelenti, hogy X... Tehát, általában 3 évet tanít valaki a középiskolában, utána elmegy, tesz egy ilyen véglegesítő vizsgát, vagy sikerül, vagy nem. Egészen a román nemzeti tantárgyakból van ez a véglegesítő vizsga. Na, most itt van egy újabb ilyen megszorítás, hogy – ez a román iskolákra nem vonatkozik, de a magyar középiskolákra vonatkozik – hogy legalább két olyan tanárnak kell lenni egy iskolában, aki véglegesítő vizsgával rendelkezik. Hogyha nincs meg ez a két tanár, akkor bezárhatják azt a magyar középiskolát vagy elemi iskolát. És ezt megint gyakran eljátszották, hogy egyszerűen nem engedték véglegesítő vizsgát tenni a magyar tanárokat. Nem volt meg a két tanár és akkor bezárták ezt az iskolát és akkor néhány hónap múlva kezdődött a véglegesítő vizsga nélküli román tanerővel, újra működött ez az iskola. Tehát ez is az iskola politikának egy ilyen megoldása.

[01:09:09](#)

Aztán egy utolsó dolog, amit még a magánoktatási törvényről fontos tudnunk azt, hogy semmilyen természetű adományt vagy segílyt nem fogadhattak el a minisztérium beleegyezése nélkül. Hát, ezt azt hiszem, nem kell magyarázni, hogy ilyen Magyarországról, illetve nyugatról az egyházi iskolákat támogatták, és ez igazából akkor érdekes ez az egész dolog, amikor tudjuk azt, hogy a román iskolákat a monarchiában a román kormány támogatta és majdhogynem nyíltan. Erről van a Szász Zoltánnak egy nagyon jó tanulmánya valamelyik korai századokban, ahol egy brassói gimnáziumon keresztül mutatja be, hogy hogyan növekszik ez a támogatás.

[01:09:49](#)

Na, most a harmadik ilyen fontos törvény a bakkalaureátusi törvényt, az érettségi törvényt, amit '25 márciusában hoznak meg. Azért hozzák meg, olyan indoklással, hogy nagyon gyenge a román középiskoláknak a színvonala és a külföldi egyetemeken egyre többet panaszkodnak és a külföldi egyetemeken azt rebesgetik, hogy a román diákok felkészületlensége miatt bevezetik majd a román diákokkal szemben, tehát a Romániából jött diákokkal szemben a felvételi vizsgát és hát micsoda szégyen lenne a nemzeti érzésre magyarázza Anderski(?) és a Dima(?) a parlamentben. Hát ezt nem lehet megengedni.

[01:10:27](#)

Vizsgát rendelnek el negyedik és nyolcadik osztályban. Tehát negyedik osztályban úgy, hogy aki ötödikbe akar továbbmenni, annak ötödik év elején le kell tenni egy vizsgát, amelynek van egy írásbeli és egy szóbeli része. Ez egy gyengébb vizsga, itt a saját intézetbeli tanárok előtt kell ezt letenni, csak kell egy miniszteri biztos.

[01:10:47](#)

Az igazi dolog, tehát ilyen furfangos dolog ebben az, hogy aki ötödik osztályba akar menni nem tudják, hogy hány hely van ötödik osztályban. Egy osztályban 40 hely van és nem tudják, hogy hány osztályt indítanak. Tehát, hogyha több jelentkező van, tehát többen mennek át a vizsgán, mint 40, akkor új, pót osztályt kell kérni. Ami a minisztériumtól lehet, hogy csak egy év múlva jön meg az engedély. Tehát, lehet, hogy leteszi ötödik osztályban a vizsgát, de itt már korlátozva vannak a helyek.

[01:11:16](#)

Na, most paralel, egy kitérő. Manapság úgy van Romániában, hogy amikor nyolcadikból kilencedikbe megy az ember, tehát a mai román oktatásban, akkor az osztály... Nem, egy pillanat... Tízből megy tizenegybe, akkor az osztályokat felezik. Tehát, az történik, hogy mindenkinek le kell tennie a vizsgát, de például van egy kereskedelmi osztály, ebbe ugye 36 fős most Romániában egy osztály, ez van tizedikben és tizenegyedikben ez már csak 18 fő lesz. Tehát, így van az átmenet. Egyszerűen meghúznak egy vonalat, és bármilyen erős az iskola és bárhány gyerek átmenne ezen a vizsgán, csak annyi mehet tovább. Tehát ennek a hagyományait, tehát ez mindig próbálom, azért megpróbálnám, nem tudom, hogy mennyire kell erre felhívni a figyelmet, hogy ezeket úgy kell nézni, hogy a mai események ezekkel paralel dolgok. Tehát, itt valami, itt kontinuitás kell azért ezekben látni, ezekben a törvényhozásban és a módszerekben itt egy nagyon komoly kontinuitás van, és ezekhez a mintákhoz tudnak visszanyúlni, ami a két világháború közötti Romániában volt.

[01:12:24](#)

Na, most a fontosabb az érettségi vizsga. Az érettségi vizsga úgy nézett ki, hogy egyrészt leteszik év végén az osztályvizsgát és utána a tankerületi központba kell bemenni vizsgázni. Tehát ez azt jelenti, hogy tegyük föl a tordai gyerekek is be kell menni Kolozsvárra vizsgázni. Tök idegen tanárok előtt vizsgáznak, hat tagú a vizsgabizottság és mindenki idegen. Ebből a vizsgabizottság általában két ember tudott magyarul, aki a két választott tantárgyat vizsgáztatta. Írásbeli van románból, franciából, mennyiségtanból és latinból. Na, most ez a román francia ez úgy néz ki, hogy román, tehát például egy magyar egyházi iskolából jött gyerekek is, románról franciára kell fordítani egy szöveget vagy franciáról románra, ami hát ugye elég... hát azt hiszem nem kell külön magyaráznom egy picit nehezebb, mint hogyha magyarról kellene valami más nyelvre fordítani. A szóbelinél van román nyelv és irodalom, Románia történelme, földrajza, alkotmánytan és francia. Plusz van két választott tantárgy, amiből magyarul is, tehát a két választott tantárgy közül egy tantárgyból magyarul is megszólalhat, de hát ez inkább nem ildomos, mert hogyha magyarul szólal meg, akkor tolmáccsal fordítják azoknak az embereknek, akik a vizsgabizottságba vannak, és nem tudnak magyarul. Most általában ezeket félreértik. Ugyanígy a vizsgabizottságnak kérdését is egy tolmács fordítja le a magyarnak, hogyha nem érti a gyerek és hát ez állandóan problémát okoz.

[01:14:03](#)

És hát, ami az egyházaknak is nagy szívfájdalom volt és komoly tiltakozások fakadtak belőle az, hogy a magyar nyelv nem képezte a vizsga tárgyát. Ebből az következett, hogy akik gimnáziumba jártak, arra hajtottak rá, hogy románul minél jobbak legyenek, és a magyar tanárok is azt mondták, hogy jó, hát hagyjuk ezt a magyar irodalmat és nyelvet, ez úgyse kell ahhoz, hogy te egyetemre tovább tanulj, vagy, hogy letedd ezt a vizsgát, mert ugye ezzel az érettségi vizsgával, ilyen közigazgatási állásokat is el lehet vállalni. Tehát ez már egy státusz volt a két világháború közötti Romániában.

[01:14:40](#)

Tehát, a magyar nyelvet és az irodalmat is elhanyagolják a középiskolákban, és ez majd később üt vissza a '40-es években, illetve az '50-es években, amikor fölnő egy olyan nemzedék, aki a gyerekeinek már nem tudja átadni a magyar irodalmi műveltséget.

[01:14:56](#)

No, lássuk, hogy milyen eredmények születtek. A Regátban, tehát az Ókirályságban 1650-en jelentkeztek, 57%-nak sikerült, Erdélyben 1558-an jelentkeztek, 43%-nak sikerült ez az érettségi vizsga 1925-ben. Erdélyben, hogyha külön vesszük a nemzetiségeket, akkor a románoknak 36%-a bukott meg, a magyaroknak pedig 73%-a bukott meg. Na, most itt bizonyos dolgokat azért figyelembe kell venni. Mik lehetnek a bukás okai. Egyrészt az, hogy román volt a vizsgáztatási nyelv és a magyar tanároknak ez különösen nehézséget jelentett. Ugye ezt már mondtam, ezt a francia-román fordítás dolgot.

[01:15:43](#)

A másik az, hogy a román és a magyar iskoláknak a tanterve különbözött. Hát például '25-ben vezetik be ezt az érettségit és van olyan iskola, ahol csak '24-ben tudják bevezetni a francia nyelvet, mert nem volt tanár. Tehát egy év alatt nem lehet azt megtanulni, meg nyelvtant sem tanítottak a magyar iskolákban. Azt nem lehet megtanulni.

[01:16:00](#)

A harmadik ilyen probléma az, hogy a vizsgáztatási bizottságok tagjai nem ismerik a magyar nyelvet, tehát nem tudnak segíteni a vizsgázónak. Azon kívül a vizsgázók minden előzetes tájékozás nélkül voltak. Itt megjelent a rendelet ezekből a tárgyakból lesz a vizsga, de hogy milyen kérdésekre kell válaszolni, ezt így igazából nem tudták. Tehát nem volt egy... Tehát nem voltak kiadva a tételsorok, tehát ilyen jellegű dolgok nem voltak.

[01:16:26](#)

Az ötödik és ez szerintem egy nagyon fontos dolog az a hát, a vizsgáló bizottságnak a bizalmatlansága és ugye a rosszindulata, amit erről tudni. Hát ezek lettek volna a rendeletek,

amik kialakítanak egy oktatási struktúrát. És milyen társadalmi következményei vannak ebből? Itt három dolgot szeretnék ezekből kiemelni.

[01:16:50](#)

Az egyik a... én úgy gondolom, hogy egy nemzeti kisebbség esetében nagyon fontos, mint egy társadalom esetében is a középosztály. Én egy középosztály párti ember vagyok. Azt gondolom, hogy egy társadalmat a szegények és a gazdagok mozgatnak, de a középosztály igazából fontos. Engedjétek meg egy kitérőt. Ez egyáltalán nem ide tartozik. Mikor egyetemre jártam, voltak ilyen amerikai diákok Kelet-Európa szakon és volt egy pasi a Denis(?). Az apja '56-os disszidens volt. A gyerek és perfektül beszélt magyarul és mégis, amikor beszélgettünk, vagy órán voltunk a Denis(?) csak így bámult, nézett. És rájöttünk, hogy ami nekünk olyan triviális dolgok, ő egyszerűen nem tudja fölfogni, Denis(?) nem érti meg, és akkor én Denis-ről(?), akkor azt hittem, hogy Denis(?) hülye. Ugyanis egyszerűen például az, hogy az, hogy ilyen bonyolult dolgokat polgári radikálisok, meg ilyesmi már föl se mertünk, tegyük föl vetni nála. Aztán kiderült, hogy miből adódik az ő szemlélete, hogy hogy is, hogy is néz ez ki.

[01:17:57](#)

Rájöttem, hogy mi úgy gondolkozunk a társadalomról, Európaiak, mint egy piramisról. Fent vannak a gazdagok, akiknek hatalmuk van, és ahogy megyünk így lefelé, ugye egy inkább szegényebbek és elesettebbek az emberek. És van... az ember magát elhelyezve valahol középén. Európa így gondolkozik, egy ilyen piramis szerűen. Az amerikai pedig úgy gondolkozik, hogy egy tojás a társadalom, egy tojás, egy sima tojás, amit meg lehet fogni. És felül van, egy kicsi gazdag, alul van egy kicsi szegény és középén van a középosztály. És hogyha leteszik a tojást és oldalára fordul, akkor itt csak a csak a középén tud mozogni. És azt hiszem, hogy ebben van valami, ebben a dologban. És én azért hiszem azt, hogy Magyarországon is és a nemzeti kisebbségek esetében is szembe kell azzal nézni, hogyha mi piramisként is gondolkozunk erről a világról, hát csak a közepe számít, mert a lefelé is fölfelé is ugye ez a középosztály számít. És ugye mindig a magyar nemzeti kisebbségek akkor kerülnek súlyos helyzetbe, mint például most Romániában, amikor akkor ez a középosztályt semmisül meg. Na, ennyi a kitérő.

[01:19:17](#)

1916 és '24 között körülbelül egy olyan 7-8 ezer középiskolás korú magyar fiatal volt Erdélyben. Ezekből körülbelül 3000-en jártak állami középiskolában és a román középiskoláknak a 60-70%-át is ők adták ki a zsidókkal együtt.

[01:19:38](#)

A polgári iskolák a román iskolai rendszerben ismeretlenek, és a polgári iskolákat meg is szüntették. Az igazi gond az akkor alakult ki, amikor a harmincas évekre kiderült, hogy a felekezeti középiskolák már nem képezik, nem töltik be azt a szerepet, mint a monarchiában. Nevezetesen nem képeznek Erdélyben egy mobilizációs csatornát, tehát egyre kevesebb a

paraszti elemnek az aránya. Az iskoláknál, a iskolák származása... tehát a gyerekek származása 70-90%-ban papok, tanítók, tanárok, tehát már a hivatalnokok is kimaradnak, mert ők a román közigazgatás, azok ugye románok lesznek és hát eleve román iskolába íratják be a gyerekeiket.

[01:20:27](#)

Egyetlen egy konkrét példa nagyenyedi kollégium történetéből. 1912-ben 489 gyerekből, 150 paraszti származású volt, tehát falusi gyerek és paraszti szülők gyermeke. 1930-ban egy olyan 450 gyerekből összesen 30 falusi és paraszti származású gyerek volt. Na, most ez azért nagyon fontos, mert Erdélynek a magyar 19-20. századi fejlődésével szemben van egy nagyon komoly nóvuma, amire igazából nem figyelnek oda. Erdélyben van egy autonóm polgárosodás. Ez azt jelenti, hogy gazdálkodásban, tehát a falusi gazdálkodásban, az építkezésben, az életmódban az urbanizációs dolgok sokkal előrébb jutottak az erdélyi falvakban, mint Magyarországon.

[01:21:18](#)

Magyarországon ez a parasztpolgárosodás, ez igazából a századforduló után megáll. Tehát még mindig ezeket a Hódmezővásárhely, (mit tudom én) Nagykörös, Cegléd falvakat. Ezek robbanásszerűen fejlődnek még a monarchiában is, és aztán ugye elporosodnak. Megszűnik a kert kultúrájuk, megszűnik a gazdasági önképzésük is, és '45 után ezt tovább fejlődik. Közben Erdélyben még a két világháború között is nagyon erős, például a szövetkezeti mozgalom, a tejfeldolgozás. Hát persze ez bizonyos... Ott van legelő ugye, ez abból is következik, meg van tehén.

[01:21:55](#)

De ugyanez a kertgazdálkodással, hogy az állattenyésztésnek a... tehát az, hogy például – nem akarok ezekbe belemenni, mert ez egy külön előadásnak a témája, ez a kedvenc témám – hogy hogyan terjednek el az új amerikai kukoricák, például hamarabb terjednek el Erdélyben, mint Magyarországon a hibrid fajták. Vagy Hollandiából, egyházi kapcsolatokon keresztül persze, oda hamarabb tudnak nagy hozamú teheneket behozni és sokkal hamarabb megveszik a parasztok, tehát nincsen elő[...], mint Magyarországon.

[01:22:25](#)

Na, most ennek mindig volt egy olyan szerves része, hogy ezeket a nagy iskolákat, a kolozsvári Bethlen kollégiumot, a Nagyenyedi kollégiumot, ezt népi származásúak töltötték meg. A harmincas években ez a leáll. Harmincas években ez beáll és hát ugye a költségek miatt, mert azért egy komoly dolog volt akkor egy ilyen iskolát eltartani, mert attól függetlenül, hogy az állam nem engedte, hogy az egyházi iskolákban tandíjat fizessenek a diákok, hát az egyházi iskolát természetbe kellett fizetni, vagy más módon, tehát egyháznak adtak valamennyi pénzt, amit az egyházközség átutalt az iskoláknak. Megoldották mégis, de komoly költségekbe került egy ilyen oktatás és egyre inkább nem adták be a gyerekeiket ide.

[01:23:09](#)

Tehát ebből azt akartam kihozni, hogy a középosztálynak a népi kapcsolatai vagy az a urbanizációs és polgárosodás hagyomány, ami Erdélyben a 19. század végén 20. század elején, hát úgy mondjam, megfigyelhető volt, vagy még a két világháború között is jelentkezik, ez egyre inkább elakad. És a főiskolára feljutó ifjúság szinte teljes egészében polgári eredetű lesz, tehát igazából ilyen népi figurák nem nagyon jutnak fel, kivételes. Ez az egyik.

[01:23:43](#)

A másik az egyetem problematikája és az értelmiség problémája. 1921-től '24-ig szegény volt belépni a román egyetemre. Akkor volt a passzivitás kora, de akkoriban is – néztem egy statisztikát – '20/21-ben 120 magyar hallgató volt az egyetemen, és így visszaemlékezésekből kiderül, hogy ők velük senki nem állt szóba Kolozsváron. Ilyen hazaárulónak tekintették őket, [...] meg így tovább. Most már '24/25-ben már 225 diák volt, és ebből 56 volt bölcész. Már volt egy magyar tanszék. Kristóf György vezette ezt tanszéket. És kiderült, hogy az egyetemen őket eléggé pozitívan fogadták és nem volt különösebben semmi gondjuk. Az igazi nagy gondot – az internátus gondja – hogy a magyar diákoknak is internátusokat hozzanak létre és az egyháznak erre már tényleg nem volt pénze.

[01:24:33](#)

Az óriási gond az volt, hogy Magyarországra ebben az időben, a '20-as években 5-6000 fiatal szökött át, akik egyházi iskolákban végeztek. Magyarországon elvégezték az egyetemet. Csakhogy Románia azért tett egy olyan apró lépést, hogy a magyarországi diplomákat nem fogadták el Romániában, a műszaki, műegyetemi diplomát sem tehát nem csak a tanári diplomát. És ezért ezeknek a fiataloknak újra el kellett volna végezni egy egyetemet. Na, most ebből adódott, de ezek nem jöttek vissza, vagy nem mentek vissza Romániába. Összesen körülbelül 60-an mentek vissza, akik újra elvégeztek egy egyetemet. Hát ők nekik úri dolguk volt, ugye. Végül is egy román egyetemet kellett elvégezniük. És hogyha olyan magániskolában végeztek, tehát egyházi iskolába, ahol már volt román oktatás ez nem ütközött különösebb nehézségbe.

[01:25:27](#)

Tehát mondom, hogy ez egy ilyen értelmiség. Tehát volt egy ilyen időszak a '30-as évek közepe, amikor 30 és 45 éves közötti magyar értelmiségit alig lehetett találni. És az értelmiségnek egy nagy része ebben az időszakban a teológia felé orientál, mert ott lehet magyarul tanulni is. Ezért figyelhető meg az, hogy a '30-as évek erdélyi szellemi mozgalmaiban a teológus aki (elsősorban a protestáns teológusok) vezető szerepet nyernek minden tekintetben. A harmadik ilyen dolog, amire szeretném föl hívni a figyelmet az, hogy mikor kiderült az, hogy középiskolába igazából nem érdemes továbbmenni, meg nem is nagyon mennek tovább, egyre inkább a hát ilyen szakmunkásképzés vagy iparos iskolák felé fordult a figyelem. Hát Erdélyben '18 előtt volt 174 ilyen iparos és kereskedelmi iskola '23-24 vagy '22-23-ban pedig volt 120 ilyen iparos iskola és tanonciskola.

[01:26:25](#)

Na, most ebben az az érdekes, hogy a magyar nemzetiségeknek az aránya egy ilyen elfogult statisztika szerint. Tehát negatív értelemben elfogult, tehát román statisztika szerint is 42,9%, de ennél is valószínűleg jóval több volt a magyarok aránya, miközben Erdélyen belül a magyarok aránya csak egy olyan 22-25%-ra lehet tenni. Hát Románián belül egy olyan 8-9%. Tehát megfigyelhető az, hogy ezekben az ipari iskolákban egy nagyon erős magyar dominancia van. Hát, a 120 ilyen ipari és tanonciskolából van azt hiszem egy 10 német, – azt nem tudom pontosan azt a számot, meg kéne nézнем jegyzeteimbe – de magyar nyelvű nincs.

[01:27:06](#)

Tehát, ez az iparos nemzedék úgy szerez meg egy műszaki nyelvet, hogy már nem magyarul szerzi meg ezt a nyelvet és aztán ez ugye a mai napig ez tovább fejlődik. Ugye egy magyar műszaki nyelv abszolút hiányzik odakint. Tehát ezért van ez a kedvencem: a *motorina*. Tudjátok-e mit mondanak? Erdélyben mondják a gázolajra hogy *motorina* és ez nekem a kedvenc izém. Tehát ilyenekben mutatkozik meg ez a másság. Vagy rengeteg dolgot már nem tudnak magyarul kifejezni: tehát egy *alátét* vagy egyéb ilyen *szimering gyűrű*, tehát a gyűrűnek a fogalmát. Vagy tehát ilyen műszaki dolgokat, amelyek a nyelv pusztulásához az legalább annyira hozzájárul, mint hogyha valaki nem igazán ismeri Babitsot, vagy mit tudom én, Nagy Lászlót, úgy gondolom.

[01:27:53](#)

Na, most a románok ezt úgy oldották meg, hogy az ipari iskolánkban azért, hogy valahogy viasszaszorítsák a magyarok arányát, hogy '36-ban hoznak egy szakmai előkészítéséről és iparüzési szőló törvényt, aminek van egy 71. paragrafusa, amiben kimondják, hogy az ipari iskolai otthonok felállítására kötelezik az ipari iskolákat és az ipari testületeket, iparos testületek, aminek nagy része magyar volt, de ebbe csak román szülők gyermekei vehetők föl. Tehát ez, igen, ezzel már ki is van mondva. Tehát mondom ez a három ilyen társadalomtörténeti probléma, amire szerettem volna ezzel kapcsolatban föl hívni a figyelmet. Hát nem tudom, mennyiben sikerült.

[01:28:35](#)

Na, most még utoljára befejezésként és tényleg nem akarom tovább nyújtani a dolgot. Hogyan is próbáltak a magyar politikai érdekvédelmi szervezetek föllépni ezzel kapcsolatban, tehát az iskola problémával kapcsolatban föllépni? Kétfajta hivatkozási alap volt. Az egyik hivatkozási alap, mindig a kisebbségi szerződésre ment ki, hogy a kisebbségi szerződésben milyen jogokat biztosítottak. Tehát ugye itt is biztosították az iskoláztatás egyenlőségét, az iskolai önkormányzatot. Előírták a szász és a székely iskolai önkormányzatot, amiből persze semmi sem valósult meg, mert a kisebbségi szerződést nem alkalmazták Romániában alkotmány erővel, tehát nem iktatták be. Erről már volt szó.

[01:29:17](#)

A másik ilyen érvrendszer, összehasonlítás a monarchiával. És ez nagyon érdekes, hogy van egy Jozsif [...] hívják, egy kolozsvári egyetemi tanár, aki nagy monográfiákat írt az erdélyi iskoláztatásról és pontos statisztikai adatokkal. És ezek annyira pontosak, hogy a magyarok is állandóan erre hivatkoznak, és közben ez a [...] a magyar iskoláknak az elrománosításának a vezér harcosa Kolozsváron. Tehát ő az (amit a múltkor elmeséltem nektek), hogy ő találta ki azt, hogy hát ez már egy másik előadáson lesz szó, hogy mivel ilyen nincs, hogy erdélyi katolikus státusz, hát ilyen hol van ez így lefoglalva, miközben ugye ez létezett. Ez azt jelenti, hogy egy ilyen vagyonkezelő társaság a mai fogalmainkkal. Ő azt mondta, hogy ilyen nincsen, mert sehol sincsen leírva, és ezért a vagyonát meg lehet szerezni. Vagy azt mondta, hogy Romániában nincsenek premontrei szerzetesek, ilyenek csak Csehszlovákiában vannak. És nincs... jogi személyként nincs elismerve. Miközben premontreieknek egy nagy főgimnáziumban meg egy kórháza Nagyváradon. Azt mondta, hogy ilyen nincs és ezek utána elfogadták, mert nem léteznek. Miközben hát ez működő iskola volt meg... de mivel azt mondta, hogy nincs, és hát jogilag tényleg nem lehetett ezt igazából kodifikálni [...]. Tehát ő azért nem imádta a romániai magyar nemzeti kisebbséget, de az ő munkájára hivatkoznak leginkább ilyen szempontból, és nagyon jó adatokat közöl.

[01:30:46](#)

Mit is tettek? Hát már a kezdet kezdetén például a királyi katolikus iskolák államosítása ellen nagyfokú tiltakozás volt. A földreformmal kapcsolatban több memorandumot adtak be. És itt az érvelési rendszer arra ment ki, hogy a görög keleti és a görögkatolikus egyházak a föld... az iskolai földdarabjaikat megtarthatták, miközben a magyarok azok az iskolai földeknek 95%-át elvesztették. És tényleg nagyon nehéz volt ezeket az iskolákat fenntartani, mert az iskolákat még megnyitni, akkor még övék volt a föld, ugye '18-19-ben, de '21-ben elveszik ezeket a...

[felvétel megszakad]